

А. В. Сущенко

доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії і методики фізичного виховання, адаптивної та масової фізичної культури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

А. С. Садикіна

аспірант кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету

СТРУКТУРА, ЗМІСТ ТА КРИТЕРІЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО БАКАЛАВРА ПСИХОЛОГІЇ ДО ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті визначено та схарактеризовано структуру, зміст та критерії готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності. Показано, що в якості критеріїв оцінювання досліджуваної готовності доцільне використати визначені структурні компоненти готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, а саме: інформаційний, цифровий, морально-етичний, мотиваційно-вольовий та само-презентаційний.

Обґрунтовано, що інформаційний критерій містить в собі знання та вміння здобувати психологічну інформацію з різних джерел; знання та вміння розробляти варіанти використання інформації для психологічного просвітництва; знання та вміння представляти психологічну інформацію у зрозумілому вигляді.

Показано, що інформаційний критерій складається з таких показників як-от: знання та вміння використовувати у просвітницькій діяльності психолога мультимедійних засобів навчання, онлайн-сервісів, онлайн-платформ, онлайн-спільнот та веб-ресурсів; медіа-грамотність та дотримання рекомендацій кібербезпеки. Морально-етичний критерій містить в собі гнучкість і тактовність у поведінці та спілкуванні; розуміння та дотримання етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

Акцентовано, що мотиваційно-вольовий критерій – це інтерес майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності; прагнення оволодіти сучасними формами, методами, засобами і технологіями психологічної просвіти; сукупність вольових якостей (цілеспрямованість, самоконтроль, наполегливість, ініціативність, рішучість, емоційна стійкість, самостійність та самокритичність);

Обґрунтовано, що само-презентаційний критерій містить усвідомлення необхідності здійснення самопрезентації на всіх етапах діяльності; знання форм, методів, особливостей та умов самопрезентації; вміння виступати перед аудиторією; вміння здійснювати планування і прогнозування процесу самопрезентації; вміння створити візуальний канал самоподачі (зовнішній вигляд, імідж); вміння коригувати процес самопрезентації відповідно до результатів діагностики і контролю.

Ключові слова: майбутній психолог, критерії готовності, професійна підготовка, зміст та структура, просвітницька діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В сучасних умовах зростає роль фасилітативної та просвітницької функції професійних психологів – осіб, які обрали своєю життєвою місією допомогу іншій людині у побудові щасливого та продуктивного життя на користь ієрархічно більш вищих систем природи та соціуму. Проте на ринку просвітництва з'являються та успішно розвиваються в економічному плані числені псевдонаукові «популяризатори», що можуть нашкодити та спалпюжити зусилля дійсних професіоналів.

Результати аналізу наукових праць, нормативно-правових засад професійної підготовки майбутніх бакалаврів психології та особливостей просвітницької діяльності сучасного психолога дали можливість виявити суперечність між підвищенням суспільного попиту на психологічні знання

та наявністю суттєвих теоретико-методичних прогалин у розумінні структури готовності майбутніх психологів до просвітницької діяльності.

Очевидно, що оцінка ефективності процесу підготовки майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності потребує детермінування відповідних критеріїв готовності до такої діяльності, що й стало **метою даної статті**.

Результати власних досліджень. Досягнення означеної мети потребує перш за все більш точного розуміння ключових дефініцій обраного об'єкту дослідження з огляду на основний зміст психологічного просвітництва. В широкому розумінні під ним виступають психологічні знання, вироблені психологічною наукою, які потенційно володіють практичною здатністю допомогти суб'єкту просвітництва: виробити адекватну систему поглядів на життя; тран-

сформувати систему його ціннісних орієнтацій та морально-етичних настанов відповідно до суспільних традицій і норм поведінки; відновити та зберегти особисте психологічне здоров'я, а також сформувати толерантне ставлення до інших.

Науковці О. Кудерміна та В. Корольчук *метою просвітницької діяльності психолога* вважають популяризацію серед населення гуманістичних засад збереження психічного здоров'я та психологічного благополуччя [5, с. 64–65]. Не менш важливим, на думку Т. Дуткевич та О. Савицької є ознайомлення людей-нефахівців із специфікою професійної діяльності практичного психолога, її методами та можливостями з метою формування в них адекватного уявлення про великий потенціал психологічних знань та реальність психологічної допомоги [3, с. 152–156.]. Таке визначення мети просвітницької діяльності психолога суголосне з нашим баченням.

На основі аналізу праць сучасних теоретиків та практиків просвітницької діяльності [2]; [3]; [4]; [5]; [10] та [13] формулюємо **основні завдання психологічної просвітницької роботи** на різних рівнях представлення:

1) *на рівні суспільства (серед широких верств населення):*

– підвищення рівня психологічної компетентності різних верств населення, а також формування психологічної культури суспільства в цілому;

– формування в громадян розуміння цілей, завдань та можливостей психологічної науки, функцій психологічної служби, а також усвідомлення можливості вирішення за допомогою психолога певних психологічних проблем та досягнення психологічного благополуччя;

– популяризація серед населення психологічних знань з формування здатності самостійно розв'язувати певні психологічні проблеми чи конфлікти, які потенційно виникають у повсякденному житті особистості та її професійної діяльності;

2) *на рівні колективу, організації, закладу:*

– системне інформування членів колективу, організації, закладу щодо новітніх досягнень сучасної психологічної науки, наявних практичних психологічних технологій та їх потенціалу для особистісного і професійного розвитку тощо;

– формування в членів колективу, організації, закладу розуміння того факту, що ефективна міжособистісна взаємодія, а також конструктивне спілкування неможливе без ідентифікації та врахування найважливіших психологічних чинників, які нівелюють або підсилюють ці процеси;

3) *на рівні окремої особистості:*

– подолання стереотипів та викривленої думки щодо ролі психології та впливу психологічної служби організації на особистість;

– підвищення рівня психологічної компетентності з метою формування здатності до самостій-

ного вирішення психологічних проблем, труднощів й конфліктів, які виникають в особистому житті, суспільній та професійній діяльності;

– формування в особистості позитивного й адекватного уявлення про себе, а також впевненості у собі та власних силах і потенціях.

Відмітимо, що в залежності від галузі професійної діяльності психолога, мети та завдань *форми просвітницької діяльності* конкретизуються для кожного рівня представлення.

Таким чином, просвітницька діяльність психолога – це процес, спрямований на формування в об'єкті просвітництва довіри до досягнень психологічної науки, роботи психологічної служби та реальності психологічної допомоги; популяризації серед населення психологічних знань, які можуть їм допомогти самостійно вирішувати різного виду психологічні проблеми; спонукання особистості до самопізнання, саморозвитку та активізації власного творчого потенціалу.

Винятково важливим для уточнення особливостей просвітницької діяльності сучасного психолога є **Професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти»**, затверджений Наказом Міністерства економіки України від 24.11.2020 № 2425 [7], який регламентує професійну діяльність практичного психолога закладу освіти.

Основною метою діяльності практичного психолога цим професійним Стандартом визначено: психологічне забезпечення освітнього процесу відповідно до цілей та завдань освітньої діяльності та визначення результатів навчання, сприяння створенню психолого-педагогічних умов, ефективної роботи педагогічних працівників закладу освіти, сприяння всебічному особистісному розвитку здобувачів освіти, реалізація їхніх можливостей та захист психологічного здоров'я під час навчання [7].

У контексті нашого дослідження найбільш важливою є *трудова функція Б. «Здійснення психологічної просвіти щодо психологічного благополуччя та психічного здоров'я»*, яка розкривається через чотири професійні компетентності, а саме: Б1. «Здатність визначати актуальні напрями і завдання психологічної просвіти з урахуванням моніторингу та аналізу соціально-психологічної ситуації в закладі освіти відповідно до визначених завдань, потреб, особливостей розвитку та вікових особливостей цільової аудиторії», Б2. «Здатність планувати, організовувати та визначати ключові показники ефективності психологічної просвіти відповідно до визначених завдань, потреб, особливостей розвитку та вікових особливостей цільової аудиторії», Б3. «Здатність обирати та практично застосовувати інструменти (методи, методики, процедури), види, форми та змістове наповнення психологічної просвіти відповідно до

визначених напрямів та завдань, потреб, особливостей розвитку та вікових особливостей цільової аудиторії» та Б4. «Здатність оцінити ефективність психологічної просвіти відповідно до визначених завдань» [7].

Відмітимо, що Професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти» є чинним до 2025 року, отже ми можемо керуватись ним у ході визначення структури, критеріїв та показників готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності.

Одним із перспективних напрямів професійної діяльності сучасного психолога є здійснення психологічного просвітництва шляхом *використання онлайн ресурсів та сервісів глобальної мережі Інтернет*, що дає змогу фахівцю не тільки охопити значно більшу аудиторію, а й зробити це легко і швидко.

Так, Т. Пономаренко виокремлює три основні напрями роботи психолога в Інтернет-просторі: просвітництво, просування (реклама) власних продуктів і послуг та індивідуальне консультування. При цьому, на думку дослідниці, просвітництво займає близько 80% усієї професійної діяльності фахівця-психолога [9].

Підтвердження цьому, знаходимо у працях українських та зарубіжних науковців, які зазначають, що психологічна просвіта в медіа-просторі Інтернету у цей час здійснюється за допомогою *соціальних мереж* (Facebook, Instagram, Twitter, YouTube та ін.) у формі коротких пізнавальних відео, цікавих дописів, корисних сторіс, прямих трансляцій, «лайфхаків» тощо, тобто як контент розважального характеру [1]; [11]; [12]; [15]. Крім цього, за допомогою *месенджерів* Skype, Viber, Telegram, WhatsApp та email-розсилки, сучасні психологи можуть дуже швидко проінформувати об'єкт просвітництва про перспективні вебінари чи онлайн конференції, які також проводять через Інтернет [6]; [16].

Узагальнюючи дослідження науковців, враховуючи особливості просвітницької діяльності бакалавра психології, а також вимоги професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти» [7, с. 12–15] та «Етичного кодексу психолога» [8, с. 337] нами визначено наступні **компоненти готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності**: *інформаційний, цифровий, морально-етичний, мотиваційно-вольовий та само-презентаційний*

Так, *інформаційний компонент* відтворює здатність майбутнього бакалавра психології ефективно опрацьовувати психологічну інформацію (шукати, вибирати, аналізувати й оцінювати, систематизувати) та представляти її у зручній та доступній для об'єкта просвітництва формі; *цифровий компонент* – це здатність майбутнього бакалавра психології ефективно використовувати

інформаційно-комп'ютерні технології, онлайн-сервіси, онлайн-платформи, онлайн-спільноти та веб-ресурси мережі Інтернет для обробки і подання інформації об'єкту просвітництва; *морально-етичний компонент* полягає у здатності майбутнього бакалавра психології здійснювати просвітницьку діяльність на основі морально-етичних норм й цінностей українського суспільства; *мотиваційно-вольовий компонент* – це сукупність інтересів, прагнень, мотивів та вольових якостей, які забезпечують зацікавленість майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності; *само-презентаційний компонент* визначається через здатність майбутнього бакалавра психології до самопрезентації та презентації результатів своєї професійної діяльності в медіа-просторі.

Наступним кроком у нашому дослідженні є **визначення критеріїв** готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності.

Аналіз довідникових джерел, дає нам змогу розуміти поняття «критерій» як наперед визначену ознаку (міру) готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності на підставі якої відбувається оцінювання результативності процесу відповідної підготовки.

Таким чином, сукупність «критеріїв» як наперед визначених ознак (мір) готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності слугує не тільки підставою для оцінювання результативності досліджуваного процесу, але й виступає ідеальним зразком, що відтворює найвищий рівень сформованості досліджуваної готовності і може відповідати її структурі.

Висновки:

1. Беручи до уваги результати проведеного аналізу наукових досліджень, вимоги до виділення й обґрунтування критеріїв та власні уявлення про змістовні характеристики і специфічні особливості просвітницької діяльності майбутніх бакалаврів психології, в якості **критеріїв оцінювання досліджуваної готовності** вважаємо за доцільне використати визначені нами вище структурні компоненти готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності, а саме: *інформаційний, цифровий, морально-етичний, мотиваційно-вольовий та само-презентаційний*.

2. В результаті проведеного аналізу узагальнено характеристики кожного з виділених критеріїв готовності майбутніх бакалаврів психології до просвітницької діяльності:

– *інформаційний*: знання та вміння здобувати психологічну інформацію з різних джерел; знання та вміння аналізу, формалізації, порівняння, узагальнення та синтезу психологічної інформації з наявним досвідом; знання та вміння розробляти варіанти використання інформації для психологічного просвітництва; знання та вміння представляти психологічну інформацію у зрозумілому вигляді;

– *цифровий*: знання та вміння використовувати у просвітницькій діяльності психолога мультимедійних засобів навчання, онлайн-сервісів, онлайн-платформ, онлайн-спільнот та веб-ресурсів; медіа-грамотність та дотримання рекомендацій кібербезпеки;

– *морально-етичний*: усвідомлення і дотримання правил і норм «Етичного кодексу психолога», а особливо розділу «Кваліфікована пропаганда психології»; уміння користуватись ними в різних професійних ситуаціях; гнучкість і тактовність у поведінці та спілкуванні; розуміння та дотримання етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо);

– *мотиваційно-вольовий*: інтерес майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності; прагнення оволодіти сучасними формами, методами, засобами і технологіями психологічної просвіти; сукупність вольових якостей (цілеспрямованість, самоконтроль, наполегливість, ініціативність, рішучість, емоційна стійкість, самостійність та самокритичність);

– *само-презентаційний*: розуміння концепції самопрезентації, її ролі та місця в просвітницькій діяльності психолога; усвідомлення необхідності здійснення самопрезентації на всіх етапах діяльності; знання форм, методів, особливостей та умов самопрезентації; вміння виступати перед аудиторією; вміння здійснювати планування і прогнозування процесу самопрезентації; вміння створити візуальний канал самоподачі (зовнішній вигляд, імідж); вміння коригувати процес самопрезентації відповідно до результатів діагностики і контролю.

Слід зазначити, що визначені критерії готовності майбутнього бакалавра психології до просвітницької діяльності взаємозумовлені та взаємопов'язані, і, тому тільки в комплексі забезпечують об'єктивність оцінювання досліджуваної готовності.

Список використаних джерел:

- Бондаренко О. І. Аналіз загроз безпеці розвитку країн крізь призму кіберзлочинності. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 2 (375). С. 54–65.
- Бурлачук Л. Ф., Шебанова В. І. Локус каузальності як фактор трансформації внутрішньої картини життєдіяльності особистості з розладами харчової поведінки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2015. № 1. С. 53–66.
- Дуткевич Т. В., Савицька О. В. Практична психологія. Вступ у спеціальність: навч. посіб. Київ, 2007. 320 с.
- Карамушка Л. М., Бондарчук О. І., Грубі Т. В. Методики дослідження перфекціонізму, трудоголізму та прокрастинації особистості. Кам'янець-Подільський: ПП «Аксіома», 2019. 80 с.
- Кудерміна О. І. Корольчук В. В. Детермінанти підготовки психологів у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання. *Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС України*: мат. II міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 23 квіт. 2020 р.). Київ, 2020. С. 63–66.
- Найдюнова Л. А. Медіа психологія: основи рефлексивного підходу: підручник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 244 с.
- Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти» від 24.11.2020 № 2425. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf.
- Панок В. Г. Практична психологія. Теоретико-методологічні засади розвитку: [монографія]. Чернівці: Технодрук, 2010. 486 с.
- Пономаренко Т. І. Просвітництво як напрямки діяльності психолога в медіапросторі. *II Всеукраїнський Конгрес із соціальної психології «Соціальна психологія сьогодні: здобутки і перспективи»*: тези доп. учасн. конгресу (Київ, 2019). С. 299–302.
- Розвадовська Т. В. Просвітницька робота як важлива фахова складова у діяльності соціального педагога. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 1. С. 161–168.
- Смульсон М. Л. Інтелектуальний саморозвиток у віртуальному освітньому середовищі: зміна парадигми. *Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання*. 2009. Т. 8. Вип. 6. С. 250–259.
- Татенко В. О. Соціальна психологія впливу: Монографія. К.: Міленіум, 2008. 216 с.
- Феднова І. М. Розвиток готовності вихователів до просвітницько-консультативної діяльності з батьками у системі методичної роботи закладу дошкільної освіти: дис. ... д-ра філ. 01 Освіта/Педагогіка, 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Дніпро, 2021. 323 с.
- Dunn D. S., Saville B. K., Baker S. C., Marek P. Evidence-based teaching: Tools and techniques that promote learning in the psychology classroom. *Australian Journal of Psychology*. 2013. Vol. 65. Pp. 5–13. doi: 10.1111/ajpy.12004.
- Rickheit G., Srohner H. Handbook of Communicative Competence. Gottingen: Hubert & Co., 2008. 561 p.
- Wallace P. The psychology of the Internet. Maryland: Cambridge University Press, 2015. 404 с.

Sushchenko A., Sadykina A. The structure, content, and criteria of readiness of future psychology bachelor's degree holders for enlightening activities

The article identifies and characterizes the structure, content, and criteria for the readiness of future psychology bachelor's degree holders for enlightening activities. It is shown that as criteria for assessing the researched readiness, it is appropriate to use the defined structural components of the readiness of future psychology bachelor's degree holders for enlightening activities, namely: informational, digital, moral-ethical, motivational-volitional, and self-presentation.

It is argued that the informational criterion encompasses knowledge and skills to acquire psychological information from various sources; knowledge and skills to develop ways of using information for psychological enlightenment; knowledge and skills to present psychological information in an understandable manner. It is shown that the informational criterion consists of indicators such as knowledge and skills to use multimedia teaching aids, online services, online platforms, online communities, and web resources in enlightening activities; media literacy and adherence to cybersecurity recommendations.

The moral-ethical criterion includes flexibility and tactfulness in behavior and communication; understanding and adherence to ethics in information work (copyright, intellectual property, etc.).

It is emphasized that the motivational-volitional criterion is the interest of future psychology bachelor's degree holders in enlightening activities; the desire to master modern forms, methods, means, and technologies of psychological enlightenment; a set of volitional qualities (purposefulness, self-control, perseverance, initiative, decisiveness, emotional stability, independence, and self-criticism).

It is argued that the self-presentation criterion includes awareness of the need for self-presentation at all stages of activity; knowledge of forms, methods, features, and conditions of self-presentation; ability to speak in front of an audience; ability to plan and forecast the process of self-presentation; ability to create a visual channel of self-presentation (appearance, image); ability to adjust the process of self-presentation according to diagnostics and control results.

Key words: *future psychologist, readiness criteria, professional training, content and structure, enlightening activity.*